

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

***Al-Suyûtî, A Polymath of The Mamlûk Period
Proceedings of the themed day of the First
Conference of the School of Mamlûk Studies***

Antonella Ghersetti (editör)

Leiden: E.J. Brill, 2016, 270 sayfa.

Editöryal bir kitap olarak hazırlanan bu çalışmada Celâleddîn es-Süyûtî allâme (polymath) olarak nitelendirilmekte ve tasavvuf, fıkıh, tefsir, Arap dili gibi birçok ilmî cihetten ele alınmaktadır. Tarih, siyaset bilimi, dilbilim gibi farklı uzmanlık alanlarından gelen sosyal bilimciler bazı eserlerini merkeze almak suretiyle, gerek müteahhirin gerekse Memlûkler döneminin önemli âlimlerinden olan Süyûtî'yi tahlil etmekte ve onu ansiklopedist bir âlim olarak tanımlamaktadırlar. Bu kitabın altyapısını Memlûk çalışmaları okulunun ilk konferansı teşkil etmektedir. Sempozyum 2014 yılının 23 ilâ 25 Haziran tarihleri arasında Venedik Ca' Foscari Üniversitesi'nde Antonella Ghersetti, Marlis Saleh ve Frederic Bauden delaletiyle bir araya gelen Memlûk uzmanlarının katılımıyla gerçekleşmiş ve ardından bu kitap ortaya çıkmıştır. Kitap burada sunulan tebliğlerin makaleye çevrilmesi suretiyle oluşmuştur. Antonella Ghersetti'nin takdim (Introduction, s. 1-7) yazısıyla başlayan eser, Süyûtî'ye dair on iki makaleden oluşmaktadır. Ghersetti'nin takdim yazısında Mısır'da ansiklopedizmin izini gösterebilecek en renkli ve canlı bir kişilik olduğu için İmam Süyûtî'nin tercih edildiği ifade edilmiştir. E. M. Sartain'ın yaklaşık elli yıl önce yaptığı Süyûtî'ye dair incelemede özgünlüğü olmayan bir âlim portresi çizildiğini belirten Ghersetti, bugün bazı araştırmacılar tarafından bu iddianın yeniden sorgulanır hale geldiğini vurgulamıştır.

Kitapta yer alan ilk bölüm Strasbourg Üniversitesi öğretim üyesi Eric Geoffroy'un yazdığı "Al-Suyuti as a Sufi" (Bir Mutasavvıf Olarak Süyûtî) (s. 8-14)

başlığını taşımaktadır. Süyûti'nin *Te'yidü'l-hakika*¹ adlı eserinden hareketle tasavvufa karşı yönelttiği eleştirileri inceleyen Geoffroy, Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar şöhreti yayılan bir âlim ve müftü olarak Süyûti'nin tasavvufu savunan bir şahsiyet olduğuna vurgu yapmaktadır. Süyûti'nin yakaza halinde iken yetmiş kere Hz. Peygamber'i (s.a.v.) gördüğü ve bu rüyalardan birisinde Nebî (a.s.) tarafından kendisine “şeyhu's-sünne” lakabının verildiğini aktaran Geoffroy, Süyûti'nin, İbn İmâm el-Kâmilîye'den (ö.869/1465) hırka giydiğini ve tasavvufî icazetinin ise Ahmediye, Kadiriye ve Sühreverdiye tariklerinden olduğunu belirtmektedir. Süyûti'nin müşşidinin ise dönemin Kahire'sinin önemli Şazeli şeyhlerinden ve vahdet-i vücûd fikrini takip eden Muhammed el-Mağribî (ö.910/1504) olduğunu ifade etmektedir. Süyûti'yi genel mânada tasavvufu müdafaa eden bir şahsiyet olarak gören Geoffroy, onu ilk defa tasavvuf ilminin lehinde fetva veren bir âlim olarak tanımlamaktadır. Neticede Süyûti'nin bu yaklaşımının günümüz Arap dünyasında canlılığını koruyan Selefilîğe karşı bir ön alma tavrı olarak da yorumlanabileceğiyle bölüm sonlandırılmaktadır.

Kitaptaki ikinci bölüm Colgate Üniversitesi öğretim üyesi Aaron Spevack'ın yazdığı “Al-Suyuti, the Intolerant Ecumenist: Law and Theology in *Ta'yid al-haqîqa al-'aliyya wa-tashyid al-tariqah al-Shādhiliyya*” (Mutassıp Ekümenist Süyûti: *Te'yidü'l-hakikati'l-'aliyye ve teşyidü't-tariki's-Şazeliyye*'de Hukuk ve İlahiyat) (s. 15-46) başlığını taşımaktadır. Spevack, Süyûti'nin *Te'yidü'l-hakika* adlı eserini Hıristiyan birliğine karşı aldığı tutumu yorumlamak maksadıyla fıkıh ve kelam ilimleri perspektifinden incelemektedir. Süyûti'yi Şâfi mezhebine mensup, Eşari kelamcısı ve Şazeli bir mutasavvıf olarak tanımlayan Spevack, onun erken modern dönem âlimi olarak ne çağdaş neo-selefi ne de yeni gelenekçi çerçeveye sığdığını ifade etmektedir. Süyûti'nin *Te'yidü'l-hakika*'sını tasavvufî bir manifesto olarak okuyan Spevack, onun tasavvufun temel kavramlarını Hz. Peygamber'in uygulamaları ve hadisleri çerçevesinde savunduğunu belirtmektedir. Özellikle de çokça tartışılan sema ve cehrî zikre dair görüşlerini ele almaktadır. Semanın müzik enstrümanı kullanmaksızın yapıldığı takdirde Şâfi mezhebine göre caiz olduğunu nakleden Spevack, ârif ve fakihlerin birbirine olan üstünlüğünü *Te'yidü'l-hakika*, *Savnu'l-mantık* ve *er-Redd alâ men ehlade ile'l- arz* kitapları üzerinden incelemektedir. Süyûti'nin fıkıh ile tasavvuf ilimleri arasında kuvvetli bir irtibat kurduğuna değinen Spevack, onun içtihadı karşı tavrının hem sonraki kuşaklar tarafından hem de günümüz araştırmacıları tarafından yanlış yorumlandığını ifade ederek müctehitliğin şartlarını Süyûti'nin zaviyesinden ele almaktadır.

1 Kitabın Türkçe'ye tercümesi için bk. İmam Süyûti, *Yüce Hakikatler ve Şazeliyye Tarikatı (Te'yidü'l-hakikati'l-'aliyye ve Teşyidü't-tariki's-Şazeliyye)*, haz. Ferzende İdiz, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013).

Spevack, İmam Süyûti'nin görüşlerini eşzamanlı (*synchronic reading*) ve artzamanlı okuma (*diachronic reading*) şeklinde kavramlaştırdığı yönteme bağlı kalmak suretiyle analiz etmekte ve eşzamanlı okumayla dönemin âlimlerini, İbnü's-Salâh ile Nevevî çizgisini esas almaktadır. Yazar, artzamanlı okumada ise Şâfi, Eşari ve tasavvufî geleneğin içindeki âlimleri merkeze almak suretiyle yatay ve dikey olmak üzere iki düzlemde ele aldığı bir okuma biçimine tâbi olmaktadır. Süyûti'nin *Te'vidu'l-hakika*'daki iki bölümünü kelamî açıdan inceleyen Spevack, onun tasavvufa dair görüşlerinin Şâfi ve Eşari çizgiden ayrıldığını ifade etmektedir.

Üçüncü bölüm Kobe Üniversitesi öğretim üyesi Takao Ito'nun yazdığı "Al-Suyuti and Problems of the waqf" (Süyûti ve Vakıf Meseleleri) (s. 47-63) başlığını taşımaktadır. Ito, bu bölümde Süyûti'nin vakıf hukukuna dair görüşlerini irdelemektedir. Süyûti'nin biyografisini fakih ve şeyh kimliği üzerinden okuyan Ito, onu polemikçi bir şahsiyet olarak tanımlamaktadır. Süyûti'nin Sehavî ile olan tartışmalarına değinen Ito, Mahmudiye Kütüphanesi'ndeki yazarı meçhul kitapların isimlerinin Süyûti tarafından biraz değiştirilip yeniden yazıldığını dillendirmekte ve intihal yapmakla suçlandığını nakletmektedir.²

Süyûti'nin vakıf hukuku noktasındaki görüşlerini *el-İnsaf fi temyizi'l-evkâf* ve *el-Hâvi li'l-fetâvî* adlı eserleri üzerinden inceleyen Ito, bu konuda Cevcerî ve İbn Kerekî ile girdiği fikhî tartışmalara da atıf yapmaktadır. Ito, hankahtaki müridlerin emirden aldıkları erzakı ve maaşın cevaziyetini tartışan Süyûti'nin *el-Havi*'deki vakfa dair on altı kısa fetvası üzerinden meseleyi ele almaktadır. Bu tartışmaları Baybarsiye Hankahı'ndaki meselelerle ilişkilendirmekte ve tasavvuf tarihi açısından Memlûkler dönemi hankahlarının Süyûti gibi âlimler merkeze alınarak çalışılmasının elzem olduğunu belirtmektedir.

Kitaptaki dördüncü bölüm Heidelberg Uluslararası Çatışma Merkezi Enstitüsü araştırmacısı Judith Kindinger'in yazdığı "Bid'a or sunna: The *taylasan* as a Contested Garment in the Mamluk Period (Discussions between al-Suyuti and Others)" (Bidat mi Sünnet mi: Memlûkler Döneminde Tartışmalı bir Giysi Olarak Taylasan (Süyûti ve Diğerleri Arasındaki Münakaşalar) (s. 64-80) başlığını taşımaktadır. Kindinger, sarığı omuza doğru sarkıtarak takmanın (*taylasan*) bid'at mi yoksa sünnet mi olduğunu Süyûti ve diğer âlimlerin tartışmalarını merkeze almak suretiyle bu bölümde ele almaktadır. Memlûk dönemi âlimlerinin kıyafetlerinden tanınabileceğini belirten Kindinger, İbnü'l-Attâr'ın *Kitâbu Edebi'l-hatib*'inde *taylasan*'ın bid'at olduğu ve İsfahan Yahudilerinin bu şekilde

2 İki âlim arasında cereyan eden tartışmalar hakkında bk. Enbiya Yıldırım, "Süyûti'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehavî - Suyûti Çekişmesi Bağlamında)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2 (2006), 149-174.

giyindiğine dair görüşlerine yer vermektedir. Süyûtî'nin ise bunun tam aksini savunduğunu ve taylasan giymenin sünnet olduğunu savunduğunu ve bunu delillendirmek için de *Ehâdisu'l-hisân fi fazli't-taylasan* isimli eserini yazdığını ifade etmektedir.

Kindinger'in bu bölüm üzerinden tartışmaya açtığı konu kıyafet ve giyim tercihinin kültürel ve tarihî olarak Müslüman fert ve toplumlar arasında ne tür tartışmalara yol açtığını ortaya koymaktır. Bu tartışmaların fikhî zeminini ve mezheplerin ilkesel yaklaşımlarını da bu vesileyle tespit etmeye çalışmaktadır. Taylasan, yazarın ifadesine göre Yahudi ve Hıristiyanlara mahsus bir kıyafet tarzıdır ve "Ey taylasanın oğlu! (*Ya İbn et-Taylasan*)" gibi kullanımlar Arapça'da gayrimüslimliğe delalet eder. Aynı kanaat İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdu'l-meâd*'ında da taylasanın İsfahan Yahudileri tarafından giyildiği şeklinde kendisine yer bulur. Kıyafet tercihi yazara göre İslam kültüründe sadece bedeni örten bir unsur değil ayrıca manevî ve sosyal konumuna da işaret eden bir alamettir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinden hareketle farklı renklerin farklı sembolik anlamlara işaret ettiğine de dikkat çeken Kindinger, vaiz, kadı, gayrimüslim gibi farklı meslek ve grupların muhtelif taylasan giydiklerine vurgu yapar. Taylasan giymenin kökeninin Yahudiliğe mi yoksa Farşlılara mı ait olduğu tartışmasını gündeme getiren Kindinger, Süyûtî'nin İbnü'l-Kerekî gibi Hanefî âlimlerce taylasanla sultanın huzuruna çıktığı için ikaz edildiğini onun da Şâfi mezhebine göre taylasanın sünnet olduğunu ortaya koyan *Ehâdisu'l-hisân fi fazli't-taylasan* adlı eserini bu gerekçeyle yazdığını ortaya koyar. Bu tartışmanın kökenlerini taylasan üzerine yazılan kitaplara bibliyografik olarak yer vererek detaylandıran Kindinger, toplum birliği ve grup kaynaşması bakımından sosyolojik olarak Müslüman toplumlarda kıyafetin önemini dile getirir.³

Kitaptaki beşinci bölüm Göttingen Üniversitesi doktora öğrencisi Christian Mauder'ın yazdığı "Al-Suyuti's Stance Toward Worldly Power: A Reexamination Based on Unpublished and Understudied Sources" (Süyûtî'nin Dünyevi İktidara Karşı Duruşu: Yayınlanmamış ve Az Çalışılmış Kaynaklara Göre Yeniden Bir İnceleme) (s. 81-97) başlığını taşımaktadır. Mauder bu bölümde Süyûtî'nin dünyevi iktidara karşı tavrını belirlemeye çalışmaktadır. Emir Tomanbay'ın kendisini öldürmek istediği için ondan saklanan Süyûtî'nin aslında seküler yöneticilere karşı tazimde bulunmadığını ancak halifeye daha tazimkâr yaklaştığını ifade eden Mauder, bir âlimin yöneticilere karşı sergilemesi gereken tavrı Süyûtî'nin *el-İnâfe fi rütbeti'l-hilâfe* ve *Ma revâhu'l-esâtîn fi ademi'l-mecii ile's-selâtîn* isimli üzerinden okumaya çalışmaktadır. Mauder, her ne kadar Süyûtî'nin

3 Bu konuda yapılan bir çalışma için bk. Muhittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, (Konya: Yediveren Kitap, 2004).

sultanın huzurunda okunması için kaleme aldığı *er-Risaletü's-sultâniyye*'nin tahkik ve değerlendirmesinin yapılmadığını söylese de eserin tahkikli neşrinden ve tarafımızca yapılan değerlendirme ve tercümeden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır.⁴ Bu vesileyle yazarın Memlükler dönemini sultanların seküler bir idarî yönetim tarzını benimsedikleri, hilâfeti ise bunun karşısına yerleştiren dini bir yönetim olarak algılamasının da sorunlu olduğu ifade edilmelidir.

Mauder, Süyûtî'nin siyasetle alakalı olan ve saltanatı konu edinen metni *el-Ehâdisü'l-münife fi fadli's-saltanati*'ş-şerife'nin muhakkiki Mes'ad Abdülhamid Sa'deni'yi kitabın orijinal ismine müdahale ettiği ve tahkiki eksik yaptığı için tenkit etmektedir. Hadislerdeki sultan ve imam ayırımına dikkat çeken Mauder, "imam" kavramının Süyûtî'ye göre müsbet bir anlam taşıdığını düşünmekte ve bu minvaldeki hadis-i şeriflerde imam ve halife kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığını dile getirmektedir. Süyûtî'nin sultan yerine imam ve halife kavramlarını olumlu anlamda kullandığını belirten Muader, Süyûtî'yi çok yönlü ve özgün bir müellif olarak görmektedir. Bu tespitleri yapan yazarın Yavuz Köktaş'ın hadislerde geçen sultan kavramını incelediği çalışmasından haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Köktaş'a göre sultan siyasî bir unvan ve içeriğin yanında halife, emir gibi anlamlarda da kullanılmıştır.⁵

Altıncı bölüm Bonn Üniversitesi Annemarie Schimmel Koleji'de araştırmacı olan Mustafa Banister'in yazdığı "Casting the Caliph in a Cosmic Role: Examining al-Suyuti's Historical Vision" (Halifeye Kozmik Bir Rol Verme: Süyûtî'nin Tarihi Tasavvurunu Tetkik Etmek) (s. 98-117) başlığını taşımaktadır. Banister'e göre Süyûtî halifeyi kozmik düzenin siyasî sürekliliğini sağlayan, doğal düzenin muhafızı ve dünyanın manevî uyumunu tesis eden bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Banister'in Süyûtî üzerinden yaptığı tespit hilafetin siyasî düzen ile doğal âlem arasında kopmaz bir bağı ihtiva ettiği şeklindedir. Hilafetin ilgası ya da siyasî açıdan yönetimin yanlış icrası doğal düzeni de bozacaktır. Bundan dolayı Süyûtî, Vâsık'ın kötü ahlâkından ötürü onu ve onun soyundan gelenleri değil Müstekfi'nin soyundan gelenleri meşru halife olarak kabul etmektedir. Bunun için Banister, Süyûtî'nin yazdığı tarih kitabını halifelere nisbetle adlandırmasını ve kitabına *Târîhu'l-hulefâ* ismini vermesini onun iktidarı yani saltanatı ve tarihi halife merkezli kurguladığına bir işaret olarak yorumlamaktadır. Süyûtî'ye göre hilafet ümmet üzerinde otorite sahibi olan hulefâ-yı râşidin ile tesis edilmiş ve

4 *er-Risâletü's-sultâniyye*'nin tahkikli metni için bk. Celaleddin Süyûtî, thk. Muhtar el-Cübâlî (Beyrut: Daru vahyi'l-kalem, 2004. Risalenin tercüme ve değerlendirmesi için bk. A. Taha İmamoğlu, "Gevendend Ancak Diken Çıkar: Süyûtî'nin Gözüyle Ulema ve Siyaset", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 18/35 (2013), 199-222.

5 Yavuz Köktaş, "Hadislerde Geçen "Sultan" Kelimesine Dair", *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 9 (2008), 229-242.

Kahire'deki Abbasi halifelerinin her ne kadar maddi olarak güçleri zayıflamış da olsa varlıklarıyla sembolik olarak devam etmiştir.

Yedinci bölüm Londra Üniversitesi SOAS araştırmacılarından Christopher D. Bahl'in yazdığı "Preservation through Elaboration: The Historicisation of the Abyssinians in al-Suyuti's *Raf' sha'n el-Hubshan*" (Detaylı Koruma: Süyüti'nin *Ref'u şe'ni'l-Hubşân*'ında Habeşlilerin Tarihselleştirilmesi) (s. 118-142) başlığını taşımaktadır. Bahl, Habeşlilerin tarihselleştirilmesi meselesini Heidelberg Üniversitesi'nde sunduğu yüksek lisans tezinden ürettiğini ifade etmiştir. Bölüm, Süyüti'nin Habeşlilerin tarihî değerini ortaya koyan *Refu şe'ni'l-Hubşân* adlı eserinin değerlendirmesi üzerine bina edilmiştir.⁶ Yazara göre mezkûr eser Ortaçağ'daki ırkçı yaklaşımlara yönelik örnek bir savunma metnidir. Almanca literatürde *Verteidigungsschriften* yani savunma yazıları olarak değerlendirilebilecek mezkûr kitap, Abbasi Irak'ındaki siyah halklara dair, onların etnik ve kültürel özelliklerinden bahseden bir eserdir. *Refu şe'ni'l-Hubşân*'da Habeşlilere yer veren hadisler, Habeşistan'a hicret, Habeşli seçkinler, Kur'an'daki Habeşçe kelimeler gibi konular, rivayetler üzerinden aktarılmaktadır. Böylelikle Bahl, bu kitabın Habeşlilerin tarihsel değerini ortaya koyan bir eser olarak okunmasını önermektedir. Habeşlilerle ilgili rivayetlerin bir araya getirilmesini metin üretiminde derleme ve aktarımın teliften daha ön planda olduğuyla açıklayan Bahl, bu eserin aynı zamanda maduniyet çalışmaları (*subaltern studies*) bağlamında da okunabileceğini belirtir. Zira metin, Ortaçağ'da köle olarak istihdam edilen Habeşistanlı insanların yeni bir kimlik inşası bakımından önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitaptaki sekizinci bölüm Londra İsmaili Araştırmaları Enstitüsü'nden S.R. Burge'nin yazdığı "Evidence of Self-editing in al-Suyuti's *Tahbir* and *Itqân*: A Comparison of his Chapters on *Asbâb al-nuzûl*" (Süyüti'nin *Tahbir* ve *İtkân*'ında Kendi Eserlerini Edite Etmesinin Delili: Esbâb-ı Nüzul Bölümlerinin Karşılaştırılması) (s. 143-181) başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde, Süyüti'nin *et-Tahbir fî ilmi't-tefsir* ve *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* başlıklı tefsirle alakalı iki eserinden hareketle esbâb-ı nüzul bölümlerini karşılaştırmakta ve muhteva gelişimine odaklanmaktadır. Burge, *et-Tahbir*'in Bulkinî'nin kayıp eseri *Mevaki'u'l-ulûm min mevâki'i'n-nücûm*'un esas alınmasıyla oluşturulduğu bilgisinden hareketle Süyüti'nin tefsir ilmine dair ilk yazdığı eserlerden olan ve *el-İtkân*'ın özeti mahiyetindeki bu eserin onun ilmi gelişimini izlemek için önemli ipuçları sunduğunu belirtir. Zira *et-Tahbir*, Süyüti'nin İbn Tulun Camii'nde okutmak üzere yazdığı başlangıç seviyesinde bir ders kitabıdır. Bu noktada

6 Süyüti, *Refu şe'ni'l-Hubşân*, thk. Safvân Dâvûdî, (Cidde: Dârü'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, [t.y.]

Süyûti'nin *et-Tahbîr*'i Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ıyla karşılaştırdığı ve eserinin zayıf kaldığını bunun için de kendisini *el-İtkân*'ı yazmaya mecbur hissettiğini belirten Burge, bu bölümde *el-Burhân*, *el-İtkân* ve *et-Tahbîr*'i muhteva bakımından karşılaştıran bir tabloya yer verir. Burge, Süyûti'nin yazım üslubunun yeni bir eser inşa etmek için başka bir kaynağı temel metin olarak kullanma yöntemine dayandığını ve bunun da Müslüman âlimler tarafından sıklıkla tercih edilen bir metod olduğuna temas eder. Bahl, bölümü *et-Tahbîr* ve *el-İtkân*'da yer alan benzer pasajlara Arapça aslından örnekler vererek sonlandırır.

Dokuzuncu bölüm George Washington Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim üyesi olan Joel Blecher'in yazdığı "Usefulness without Toil: Al-Suyuti and the Art of Concise *hadith* Commentary" (Meşakkatsiz Fayda: Süyûti ve Muhtasar Hadis Şerhi Sanatı) (s. 182-200) başlığını taşımaktadır. Blecher, Memlük dönemi Kahire'sinde yazılan hadis şerhlerini geç barok dönem Roma mimarisine benzetir ve Süyûti'yi de hadis şerhçiliğinin önemli bir aktörü olarak görür ve onun *et-Tevşîh ale'l-Câmi'i's-Sahîh* adlı Buhârî şerhini niçin yazdığını anlamaya çalışır. *et-Tevşîh*'in kısa bir şerh olmasını dönemin uzun şerhlere rağbetinin azalmasıyla gerekçelendirir ve Süyûti'nin bu şerhini inşa ederken Zerkeşî'nin *et-Tenkîh li-elfâzi'l-Câmi'i's-sahîh* adlı şerhini esas aldığına vurgu yapar. *et-Tevşîh*'in kısa ve kullanışlı bir şerh olduğunu Buhârî'deki ta'zîr bölümü üzerinden ele alan Blecher, mezkûr şerhin zamanı az olan kişiler için yazıldığını, pratiklik ve kullanım kolaylığı amaçladığını ifade eder.

Onuncu bölüm Venedik Ca' Foscari Üniversitesi öğretim üyelerinden Francesco Grande'in yazdığı "History, Comparativism and Morphology: Al-Suyuti and Modern Historical Linguistics" (Tarih, Mukayesecilik ve Morfoloji: Süyûti ve Çağdaş Tarihi Dilbilim) (s. 201-226) başlığını taşımaktadır. Grande, bu bölümde Süyûti'nin dilbilim anlayışını tarihî dilbilim yöntemleriyle irtibatlandırarak karşılaştırmakta ve morfolojik açıdan incelemektedir. Süyûti'nin *el-Muzhir fi ulûmi'l-luga ve envâiha* adlı eserini merkeze alan Grande, karşılaştırmalı modern dilbilim teorisinin öncüleri Alman akademisyenler Franz Bopp ve August Schleicher'in Hind-Avrupa dil ailesine ait dillerin incelenmesi için geliştirdikleri yönteme dair giriş yaparak okuyucuyu bilgilendirmektedir.

Die Darwinische Theorie und Sprachwissenschaft (Darwinci Teori ve Dilbilim) adlı kitabında August Schleicher'in doğa bilimlerini dilbilime uyarladığını ve dillerin geçirdiği değişim ve dönüşümü Darwin'in evrim teorisi ile temellendirdiğini ifade eden Grande, Hind-Avrupa dil ailesinin kaynakları olan Yunanca, Latince ve Sanskritçe'nin çağdaş tarihi dilbilimin ortaya çıkmasındaki önemine değinmektedir. Süyûti'nin dilbilim açısından hâlâ yeterince incelenmediğini vurgulayan yazar, bu bölümle onun morfoloji anlayışına katkı sunmayı hedeflemektedir. *el-Muzhir*'in sırasıyla kırk iki (*ma'rîfetü kitâbeti'l-luga*), on

(*ma'rifetü'd-da'if ve'l-münker ve'l-metruk mine'l-lugat*), yirmi iki (*ma'rifetü hasâisi'l-luga*) ve kırkinci (*ma'rifetü'l-eşbâh ve'n-nezâir*) bölümlerini dilbilim açısından tahlil eden Grande, Süyûtî'nin dilbilim yönteminde tarihi yaklaşımın ve dilde karmaşıktan basite doğru giden seyrin takip edildiğini ifade eder. Yazara göre, modern tarihî yöntem ile Süyûtî'nin dil anlayışında kesişen nokta, morfolojik açıdan dile ait olan ve dilbilime dair değişimlerin etkisinin yabancı tesirlerde aranmasıdır. Grande, bu noktada Hind-Avrupa dilleri arasındaki fonetik benzerliklerin tespiti için geliştirilen August Scleicher'in soy ağacı teorisine (*stammbaumtheorie*) atıf yapar ve Süyûtî'nin karşılaştırmalı yöntemin farkında olduğunu belirtir.

On birinci bölüm Edinburgh Üniversitesi öğretim üyelerinden Jaakko Hameen-Anttila'nın yazdığı "Al-Suyuti and Erotic Literature" (Süyûtî ve Cinsellik Edebiyatı) (s. 227-240) başlığını taşımaktadır. Hameen-Anttila, Arap edebiyatında cinselliğe yönelik edebiyatın geniş bir yer tuttuğunu ancak bu türün yeterince araştırılmadığını belirttikten sonra Süyûtî'nin bu konuda iki kitap yazdığını birincisinin *el-Vişâh fi fevâidi'n-nikâh* ve ikincisinin *en-Nevadiru'l-ayk fi ma'rifeti'n-nayk* olduğunu belirtir. Bir diğer eseri de Makâmâtü'n-nisâ olarak şöhret bulan *Resfü'z-zülâl mine's-sahri'l-helâl*'dir. Süyûtî bu kitabında on altı farklı ilim dalının temel kavramlarıyla damatların ağzından zifaf gecesini betimler. Yazarın zikrettiği bir diğer eser de Süyûtî'ye nisbet edilen *el-İzâh f ilmi'n-nikâh*'dir. Bu eserin ona aidiyetini tartışan Hameen-Anttila yazım üslubu ve muhtevası bakımından eserin XII. yüzyıl fizik âlimlerinden Şeyzerî'ye ait olma ihtimalini dile getirir. Süyûtî'nin bu alana dair eser telif etme nedenini çağdaş dünya edebiyatı ile karşılaştıran yazar, Ortaçağ Arap kültüründe ve özellikle de Memlûkler döneminde bu alana dair eser yazımının Viktorya döneminden daha rahat olduğu tespitini yapar. Hameen-Anttila, Süyûtî'nin allâme (polymath) olmasının bu eseri yazmasında etkili olduğunu ancak kitaplarında eşcinselliğe yer vermemesinin bazı Batılı araştırmacılar tarafından problem olarak görüldüğünü ve tenkit edildiğini söyler. Yazar bu türdeki eserlerin genellikle heteroseksüel bakış açısıyla yazıldığını ve geleneğin bu şekilde tesis edildiğini dolayısıyla Süyûtî'nin de bu geleneğin takipçisi olduğunu vurgular.

On ikinci ve son bölüm Dalhousie Üniversitesi öğretim üyelerinden Daniela Rodica Firanesco'nun yazdığı "Revisiting Love and Coquetry in Medieval Arabic Islam: Al-Suyuti's Perspective" (Süyûtî'nin Perspektifinden Ortaçağ Arap İslam'ında Aşk ve Cilveyi Yeniden Değerlendirmek) (s. 241-260) başlığını taşımaktadır. Son on yıldır Arap edebiyatındaki bahnâme literatürünün canlı bir ilgiye mazhar olduğundan bahseden yazar, bu türün daha ziyade evlilik içi cinsel ilişkiyi ele aldığını ifade eder. Bu edebî türün *adâbu'n-nikâh* literatürü içerisinde yer aldığını belirten Firanesco, Arap dünyasında toplumsal cinsiyet rollerinin bu tür metinler üzerinden inşa edildiğini vurgular. Yazar, İmam Gazâlî'nin *İhyâu*

ulûmi'd-dîn'in adlı eserinde *adâbu'n-nikâh* bölümünün Müslümanların evlilik ve aile münasebetlerini ahlâkî ve etik bakımdan inşa ettiği tesbitinden sonra Süyûtî'yi günümüzde cinselliğin seküler ve dünyevî olarak temellendirildiği genel yaklaşımın tersine nikahı dini referanslarla açıklayan bir anlayışa sahip olmakla betimler. Bu anlayışı erkeği merkeze alan ve erkek odaklı bir söylem olarak gördüğünü vurgulayan Firanescu, Süyûtî'nin atfı yaptığı kaynakların tamamının erkeklere ait olmasını bir problem olarak görür ve ideal kadın davranışlarının erkeklerce tayin edildiğini iddia eder. Aynı yaklaşımın sadece Ortaçağ İslam anlayışında değil XII. ve XIII. Avrupa'sında ve Kuzey Fransa'da da benzerlik arz ettiğini, Süyûtî'ye ait bahnâme metinlerinin Ortaçağ'ın erkek odaklı söylemini özetleyen bir üslupla yazıldığını ve bu metinler üzerinden Ortaçağ İslam'ında toplumsal cinsiyet kültürünün daha anlaşılır ve açıklayıcı şekilde öğrenilmesine vesile olduğunu belirtir. Firanescu'nun feminist teoriyi esas alarak nikâh kitaplarını incelediği bu bölümde Memlûkler döneminin ideal kadın davranışları ve ataerkil yapısı anlaşılmaya çalışılır.

Velûd bir müellif olan İmam Süyûtî'nin muhtelif konulardaki eserlerinin merkeze alınması suretiyle incelendiği bu çalışmada Memlûkler döneminin siyasî, kültürel ve ilmî hayatına da açıklık getirilmektedir. Süyûtî'nin Memlûkler dönemindeki ilmî hayata katkısını da ortaya koyan bu çalışma aslında Ortaçağ İslam toplumunu iktidar, beden ve özne gibi farklı açılardan ele almaktadır. Çağdaş sosyal bilim teorilerinin kullanılarak İslam toplumlarının anlaşılmaya çalışılması Avrupa-merkezcilikten kaynaklanan birçok yorum problemini de beraberinde getirmektedir. Grande, Hameen-Anttila gibi bazı yazarların Süyûtî'nin dilbilim ve cinselliğe dair fikirlerinden hareketle dönemin Avrupa'sıyla yaptığı karşılaştırmalarda aslında Ortaçağ zihniyetinin birçok konuda benzeştiğini ifade etmektedir. Bu açıdan XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'da canlanan ansiklopedizm fikrinin Süyûtî ve Firûzâbâdî gibi âlimler üzerinden incelenmesi da aslında günümüz Batılı akademisyenlerin İslam araştırmalarına olan ilgisinin halen canlı olarak devam ettiğini göstermektedir.⁷

Bazı tarihçilere göre Memlûkler ile Osmanlılar arasında halef selef ilişkisi vardır. Bunun için günümüzdeki Osmanlı araştırmalarına olan ilginin gerek nitelik gerekse nicelik bakımından Memlûk çalışmalarına yansması bu tanıtım vesilesiyle arzu edilmektedir. Zira Chicago Üniversitesi bünyesinde 1997 yılında yayın hayatına başlayan ve 2022 yılında yirmi beşinci sayısına ulaşan *Mamluk Studies Review* dergisine benzer bir yayının Türkiye merkezli bütün İslâm

⁷ Firûzâbâdî hakkında yapılan güncel bir çalışma için bkz. Strotmann Vivian, *Majd al-Din al-Firuzabadi (1329-1415): a polymath on the Eve of the early modern period*, (Leiden: E.J. Brill, 2016).

coğrafyasına hitap edecek şekilde neşredilmesi bir ihtiyaçtır. Aksi takdirde Avrupa-merkezci sosyal bilim teorilerinin kısılcısından çıkamayan ve kendi geçmişimizi öteki nazarıyla okuyan bir tarih yorumuna hapsolmamız işten bile değildir. Bu vesileyle İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından tertip edilen ilki Eylül 2021 ve ikincisi Haziran 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen Memlûkler Dönemine dair sempozyumların devamlılık arzemesinin elzem olduğu düşünülmektedir. Bu programların tertip edilmesinde emeği geçen ve yakın zamanda rahmet-i Rahman'a kavuşan Prof. Dr. Ahmet Hamdi Furat'ı hayırla yâd ediyorum.

Abdullah Taha İmamoğlu

(Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

atahaimamoglu@trakya.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9792-8208)